

היום נלמד בעזרת ה':

בכורות דף כה

(בעמוד הקודם)

איתמר נמי, אמר רב חנניה בר שלמיא משמיה דרב 'כנגדו ביום טוב מותר':

רב אמר שמותר ביום טוב להזיז את הצמר כדי לגלות את מקום השחיטה, ואפילו שהשערות עלולות להיתלש, אך זהו 'דבר שאינו מתכון' ומותר.

קושיא: ומי אמר רב הכי? והא אמר רב חייא בר אשי משמיה דרב - מסוכריא

דנזייתא אסור להדוקיה ביומא טבא: מסוכריא דנזייתא = בגד שתוחכים בנקב המשמש כ'ברז' של החבית, (רש"י בשבת פירש שאת הבגד היו כורכים סביבות 'הברז' כדי לסתום יפה את הנקב שמונח בו הברז). אסור להדקו ביום טוב, משום איסור סוחט. והרי הוא לא מתכוון לסחיטה, ובכל זאת אמר רב שאסור!

תירוץ: בההיא אפי' ר' שמעון מודה! דאביי ורבא דאמרי תרוייהו מודה ר' שמעון

בפסיק רישיה ולא ימות: נחלקו רבי יהודה ורבי שמעון האם דבר שאינו מתכון מותר לעשותו או אסור לעשותו. אביי ורבא אומרים שאפילו רבי שמעון הסובר שדבר שאין מתכוין מותר, מודה ב'פסיק רישא' שאסור.

דהיינו, החותך את ראשה של בהמה בשבת ואינו רוצה שהיא תמות (אלא רק בשביל לשחק בו), חייב. שהרי וכי יתכן שהוא יחתוך את הראש שלה והיא לא תמות? כלומר מכיון שאי אפשר שהבהמה לא תמות, הרי זה כמי שמתכוון לכך. ולכן המהדק את הבגד בתוך הנקב, גם אם הוא מתכוון רק לסתימת הנקב ולא לסחיטה, אך מכיון שבהכרח פעולתו היא פעולת סחיטה, חייב גם כשאינו מתכוון לכך. אבל המזיז את שערות הצמר לשחיטה, אין זה פסיק רישא שהשער יתלש, ולכן מותר לעשותו ביו"ט כי הוא לא מתכוין לתלישה.

קושיא: והא אמר רב חייא בר אשי וכו': רב חייא בר אשי אמר בשם רב שהלכה

כרבי יהודה (דבר שאין מתכון אסור), ורב חנן בר אמי אמר בשם שמואל שהלכה

כר"ש (דבר שאין מתכוון מותר). ורב חייא בר אבין אמר את המחלוקת של רב ושמאל בלי שמות של אמוראים שאמרו זאת בשמם.

על כל פנים מהדברים הללו עולה שרב סובר דבר שאין מתכוון אסור! ואם כן מדוע התיר רב להזיז את הצמר ביו"ט?

מסקנה: אלא לעולם: אלא באמת רב סובר דבר שאין מתכוין אסור, והסיבה שמותר לתלוש את הצמר של בכור, כי 'תולש' אינו נחשב כגוזז, ובבכור רק גיזה אסורה ולא תלישה. (גזיזה נעשית בכלי, ותלישה נעשית ביד). והסיבה שביום טוב מותר לתלוש את הצמר כדי לשחוט (למרות שתלישה היא תולדה של גזיזה האסורה ביו"ט), כי הוא עוקר דבר מגידולו 'כלאחר יד' = לא בצורה הרגילה, משום שאין דרך לתלוש צמר אלא לגזוז אותו. ועשיית מלאכה 'כלאחר יד' שלא כדרכה, היא איסור דרבנן, והתירו זאת חכמים לצורך שחיטה ביו"ט משום שמחת יו"ט. (שטמ"ק).

[הגמרא חוזרת בה מההכנה שלה עד עכשיו בדעת רב. רב שהתיר כנגדו ביו"ט, לא התיר רק להזיז את הצמר בגלל שזהו דבר שאינו מתכוון, כי הרי הוא סובר שדבר שאינו מתכוון אסור, אלא הוא התיר לתלוש אותו לגמרי כי זה כלאחר יד (בי"י)].

קושיא: ותולש לאו היינו גוזז? האם תולש אינו נחשב גוזז? והרי כתוב בברייתא - התולש את הכנף מהעוף בשבת, ולאחר מכן קוטמו - חותך את ראשו, ולאחר מכן מורטו - מחליק אותו, חייב שלש חטאות כי עשה שלוש מלאכות. וביאר ריש לקיש שהתולש חייב משום מלאכת 'גוזז', והקוטם חייב משום מלאכת 'מחתך', והממרט חייב משום מלאכת 'ממחק'. מוכח שתולש היינו גוזז!

תירוץ: שאני כנף דהיינו אורחיה: הדרך לתלוש כנף בידיים (וזו תולדה של גוזז), אבל הדרך לגזוז צמר בכלי, ולכן אם תולש צמר ביד זהו 'כלאחר יד'.

רב אמר שהלכה כרבי יוסי בן המשולם, שמותר לתלוש את הצמר של בכור בשביל השחיטה, כי תולש אינו כגוזז.

ומדבר סבר כר' יוסי בן המשולם, ר' יוסי בן המשולם סבר לה כרב: ולכאורה, כמו שרב סובר כמותו לענין שתולש אינו כגוזז, גם רבי יוסי סובר כרב לענין שדבר

שאינ מתכוון אסור. [כי אם רבי יוסי סובר דבר שאין מתכון מותר, מניין לרב הסובר דבר שאין מתכון אסור, להתיר כרבי יוסי בגלל שתולש אינו כגוזז? אולי רבי יוסי סובר שתולש היינו גוזז והסיבה שמותר כי הוא אינו מתכוון לתלוש. (תוס')].

קושיא: וסבר ר' יוסי בן המשולם דבר שאין מתכוין אסור? והתניא שתי שערות וכו': שתי שערות שחורות פוסלות פרה אדומה. אבל אם עיקרן של השערות אדום וראשן משחיר, אפשר לגזוז את הראש השחור שלהן והפרה כשרה.

ר' יוסי בן המשולם מתיר לגזוז במספרים ואין חשש של 'גיזה' בקודשים (שהרי אסור לגזוז בהמת קודשים), כי הוא לא מתכון לגזיזה אלא רק לתיקון הפרה. [כלומר אמנם מותר לגזוז את החלק השחור שבשערות, אבל אסור לגזוז יותר מכך. ולכאורה יש לחשוש שהוא יגזוז גם מהחלק האדום. אך רבי יוסי בן המשולם מתיר לגזוז את החלק השחור ואינו חושש לכך, משום שהוא לא מתכון לגזוז אלא לתקן, ודבר שאין מתכון מותר. (תוס')].

תירוץ: שאני פרה דלאו בת גיזה היא: לא שייך בה גיזה כי אין לה צמר. **קושיא:** **והתניא לא תעבוד וכו':** נאמר בבכור "לא תעבוד בבכור שורך, ולא תגוז בכור צאנך", לכאורה מהפסוק הזה אני לומד רק ששור אסור בעבודה וצאן אסור בגיזה, אבל מניין לי לתת את האיסור האמור בשור גם בצאן, ואת האיסור האמור בצאן גם בשור? על כך תלמוד לומר "לא תעבוד ... ולא תגוז" האות ו' מוסיפה על הענין הראשון (ו' החיבור), ללמד ששני האיסורים נוהגים זה בזה. ואם כן גם בפרה יש איסור גיזה!

תירוץ: אלא שאני פרה ד'קודשי בדק הבית' היא: והיא לא 'קודשי מזבח' כי היא אינה קריבה על המזבח. ולכן מותרת בה גיזה. **קושיא: והאמר רבי אלעזר - קדשי בדק הבית אסורין בגיזה ועבודה! תירוץ: מדרבנן:** האיסור הוא רק גזירה מדרבנן. **קושיא: והאיכא איסורא דרבנן! תירוץ: אלא שאני פרה דלא שכיחא:** פרה אדומה אינה דבר מצוי, ובדבר שאינו שכיח לא גזרו רבנן.

קושיא: וליחלה, ולפקה לחולין, וליגזה, והדר ליקדשה: מדוע אנו צריכים להתיר לו לגזוז את הפרה? ש"יחלל" את הפרה כלומר יפדה את הקדושה שלה על כסף, ובכך יוציא את הפרה לחולין, ואז יגזוז אותה, ואחר כך יחזור ויקדיש אותה שוב.

תירוץ: דמיה יקרין: פרה אדומה היא דבר יקר מאד, ולכן קשה לפדותה כי צריך ממון רב כדי לפדות אותה.

קושיא: וליעבד לה כדשמואל: שיעשה כמו שמואל, שאמר דבר של הקדש השוה מנה, שחילל אותו על שוה פרוטה, ההקדש מחולל. ואם כן ניתן לחלל את הפרה על שוה פרוטה בלבד! **תירוץ: אימור דאמר שמואל שחיללו, לכתחלה מי אמר?** שמואל דיבר על מקרה בדיעבד שכבר חילל את ההקדש על פחות משוויו, ועל כך אמר שהחילול חל. אבל האם שמואל התיר לעשות זאת לכתחילה? ודאי שלא!

תירוץ נוסף:

איבעית אימא: אמנם רב סובר כר' יוסי בן המשולם שתולש אינו כגוזז, אבל ר' יוסי בן המשולם לא סובר כרב, אלא הוא סובר דבר שאינו מתכון מותר. (ולכן מותר לגזוז את הפרה כי זהו דבר שאינו מתכוון).

*

למדנו במשנה - ותולש את השער ובלבד שלא יזיזנו ממקומו:

אמר רב אשי אמר ריש לקיש: ההיתר לתלוש את השערות הוא דוקא ביד, אבל לא בכלי. (כי אמנם תולש אינו כגוזז ומותר לעשות זאת בבכור. אבל כשתולש בכלי הדבר נראה כמו 'גוזז' וגזרו רבנן שלא לעשות זאת. (סוה). **קושיא: והקתני 'עושה מקום בקופיץ מיכן ומיכן':** והיינו על ידי הסכין. **תירוץ: תני לקופיץ:** עושה מקום בידו לצורך הסכין.

*

למדנו במשנה - וכן תולש את השער לראות מום:

איבעיא להו לכתחלה או דיעבד? האם מותר לעשות זאת לכתחילה? דהיינו האם מה שאמרה המשנה **"וכן תולש ... לראות מום"**, ה"וכן" הולך על ההוראה של המשנה שלצורך שחיטה מותר לתלוש את הצמר, כי מותר לעשות זאת לכתחילה גם לצורך בדיקת מום, כמו שמותר לעשות זאת לכתחילה לצורך שחיטה. או שה"וכן" הולך על ההוראה שלא יזיז את הצמר שנתלש ממקומו, כמו שלגבי שחיטה לא יזיז אותו. אבל לכתחילה אסור לתלוש את הצמר כשביל בדיקת מום,

ורק אם כבר עשה זאת בדיעבד והצמר נתלש, יזהר שלא יזיזנו ממקומו. [למרות שתולש אינו כגוזז, יש צד שאסור לתלוש לצורך בדיקת מום, כי רבנן גוזרים תלישה אטו גזיזה, ורק לצורך שחיטה התירו זאת. (שער המלך)].

אמר רבי ירמיה: כתוב בכרייתא – צמר המסובך באוזן, ויש מום באוזן שרוצה להראותו לחכם, ר' יוסי בן המשולם אומר 'תולשו ומראה את מומו'. מוכח שמותר לתלוש לכתחילה!

אמר רב מרי אף אנן נמי תנינא: כך גם עולה ממשנתנו. כי המשנה אומרת "וכן התולש את השער לראות מקום מום". מה הכוונה "וכן"? אם תאמר שלא יזיזו אותו ממקומו, הרי המשנה לא צריכה לומר זאת! כי אם השוחט, שהשחיטה מוכיחה שהוא לא מתכון לגזוז, בכל אופן אסור לו להזיז את הצמר ממקומו. אם כן התולש בכדי להראות את מקום המום לחכם, שאין מוכח מהמעשה שהוא לא מתכוון לגיזה, וכי צריך לומר שלא יזיזנו? אלא בהכרח שה"וכן" הולך על התלישה שמותר לתלוש את השערות לכתחילה.

משנה: בכור בעל מום חי, הצמר שלו אסור בהנאה מדרבנן, שמא ישהה מלשחוט אותו כדי להנות מהצמר שלו שיתלש, ויבוא לעבדו בו ולגזוז את צמרו. בכור תם הצמר שלו אסור בהנאה מדרבנן, שמא ישהה מלהקריב אותו עד שייפול בו מום כדי שיהנה בינתיים מהצמר שלו. נחלקו התנאים במשנה מה הדין בבכור בעל מום לאחר מיתה או שחיטה.

שיער או צמר של **בכור בעל מום שנשר**, והניחו **בחלון ואח"כ שחטו**, עקביא בן מהללאל מתיר את הצמר בהנאה לכהן, וחכמים אוסרים, לפי שאם תתיר את הצמר הנושר בחייו, יבואו להשהות את הבכור כדי שכל הזמן הוא ישיר צמר, ויבואו בו לידי תקלה שישגזזו אותו ויעבדו בו, והדין הוא שפסולי המוקדשין אסורים בגיזה ועבודה.

אלו דברי רבי יהודה.

אמר לו רבי יוסי, לא בזה התיר עקביא בן מהללאל! אלא שער בעל מום שנשר והניחו בחלון ולא נשחט, אלא אחר כך מת, בזה עקביא בן מהללאל מתיר **וחכמים אוסרים**. ויבאר בגמ'.

קעת המשנה מביאה את דעת חכמים בצמר מדולדל:

צמר המדולדל בבכור: שנתלש מהעור של הבכור, אבל הוא מעורב ומסוכך עם שאר הצמר המחובר לבכור ואינו נופל.

את שנראה עם הגיזה מותר: כלומר אם הוא ישחט את הבכור ויגזוז את צמרו לאחר השחיטה, יהיה הצמר המדולדל שווה לשאר הצמר הגזוז והוא נראה כחלק ממנו, הרי הוא מותר בהנאה כשאר הצמר.

ואת שאינו נראה עם הגיזה אסור: אבל אם הוא יצא לחוץ יותר מיד, ויכר הדבר שהוא אינו חלק מהגיזה, הרי הוא אסור כדין צמר שנשר לגמרי לפני שחיטה.

גמרא: למדנו במשנה 'לא בזה התיר עקביא בן מהלאל'. הגמ' מקשה:

מכלל דאסור. השתא במת שרי, שחטו מבעיא! משמע שעקביא בן מהלל אוסר צמר שנתלש ואח"כ שחטו (שהרי רבי יוסי אומר לרבי יהודה לגבי צמר שנתלש ואח"כ שחטו 'לא בזה התיר עקביא בן מהלאל'). וקשה, שהרי בכור שמת צמרו אסור בהנאה, ובכל זאת אם נשר בחייו ומונח בחלון הרי הוא מותר, וא"כ בכור ששחטו שהצמר המחובר בו מותר, פשוט וברור שהצמר שנתלש בחייו מותר, ומדוע רבי יוסי אומר שעקביא בן מהלל אוסר?

תירוץ: אלא: אלא כך אמר רבי יוסי: 'לא בזה התיר עקביא וחכמים אוסרין', כלומר לא במקרה שהבכור נשחט נחלקו עקביא וחכמים, אלא במקרה ששחטו כולם מודים שצמרו מותר, וכל מחלוקתם במקרה שמת, שעקביא מתיר וחכמים אוסרים.

אמר רבי אסי אמר ריש לקיש, מחלוקת בשהתירו מומחה: מחלוקתם של עקביא וחכמים היא במקרה שחכם מומחה ראה את הבכור לפני נשירת צמרו, ופסק שיש לו מום קבוע, והדין הוא שבכור שיש לו מום קבוע מותר לשחוט אותו ולאוכלו ככל מקום, שחכמים סוברים שצמרו אסור משום גזירה, שאם נתיר לו את הצמר שמא יבוא להשהות את הבכור כדי שהצמר ימשיך לנשור, ובתוך כך יבוא לידי גיזה ועבודה, ולכן אפילו שהתירו מומחה צמרו אסור. ועקביא סובר שכיון שמומחה התירו בשחיטה אינו משהה אותו.

אבל לא התירו מומחה דברי הכל אסור: אבל אם לא התירו מומחה כולם מודים שצמרו אסור, כיון שבכור בעל מום לפני שהתירו מומחה דינו כמו בכור תם, ובבכור

תם גם עקביא מודה שצמרו אסור, לפי שאם נתיר לו הוא יבוא להשהותו ולא יקריב אותו, כדי שבינתיים ייפול בו מום והוא לא יצטרך להקריבו.

קושיא: מתיב רב ששת: למדנו בברייתא – אם התערבה בהמה בעלת מום באלף בהמות תמימות, כולן אסורות להקרבה על המזבח, ורבי יוסי אומר יבקר (= יבואר מיד. הקושיא תתבאר בהמשך). ע"כ הברייתא.

והינין בה: ושאלנו מה הכוונה 'יבקר'? אי אפשר לומר שהכוונה שיבדקו איזו בהמה בעלת מום ויוציאו אותה והשאר מותרים, שא"כ מדוע תנא קמא אסור את כולן, והרי כולן תמימות.

אלא אמר רב נחמן שמדובר בברייתא בגיזת בכור בעל מום שנשרה בחייו והניחה בחלון, והתערבה בגיזות של בהמות חולין, ותנא קמא שאוסר את כל הגיזות הוא רבי יהודה שאמר במשנתנו שגם במקרה שנשחטה אוסרים חכמים את הצמר (שנתלש בחייה), ולכן בברייתא הם אוסרים את כל הצמר שהתערב, ורבי יוסי בברייתא סובר כשיטתו במשנתנו שחכמים מתירים את הצמר במקרה שנשחטה, ו'יבקר' הכוונה שצריך לבדוק האם יש בבכור מום קבוע ואז ישחט אותו וכל הגיזות מותרות, או שיש בו מום עובר ואסור לשוחטו וכל הגיזות אסורות.

הגמ' מסכמת את הקושיא:

אף על גב שלא התירו מומחה הצמר מותר בהנאה. כלומר נמצא שלדעת רבי יוסי למרות שלפני שהצמר נשר לא התירו מומחה, שהרי רק כעת לאחר שהצמר נשר אומר רבי יוסי 'יבקר' (= שצריך לבדוק אצל מומחה האם יש בבכור מום קבוע או לא), בכל זאת אם המומחה בדק אותו ואמר שיש בו מום קבוע מותר לשחוט אותו, וקשה על ריש לקיש שאמר שאם הצמר נתלש לפני שהתירו מומחה כולם מודים שצמרו אסור.

תירוצ: אמר רבא לא, יבקר אי התירו מומחה אין, ואי לא לא: 'יבקר' הכוונה שיבדקו האם כבר התיר מומחה את הבכור לפני שנתלש צמרו ואז כל הגיזות (שהתערב בהם הצמר) מותרות, או שלא התירו מומחה לפני שנתלש צמרו ואז כל הגיזות אסורות.

הגמרא ממשיכה לעסוק בפירוש של הברייתא הנ"ל:

כי סליק רבין: כשעלה רבין מבבל לארץ ישראל הוא אמר את ביאורו של רב נחמן בברייתא לפני רבי ירמיה. אמר לו רבי ירמיה – בבליים טיפשים! בגלל שהם יושבים בארץ חשוכה הם אומרים הסברים חשוכים. האם הם לא שמעו את מה שאמר רבי חייא בר אבא בשם רבי יוחנן (שהיה גר בארץ ישראל)?

רבי יוחנן אמר שהברייתא עוסקת כפשוטה, בבהמה בעלת מום חיה שהתערכבה בבהמות תמימים חיים. רבי חייא בר אבא מבאר את המקרה שעליו נחלקו ת"ק ורבי יוסי בברייתא. מדובר שהוא בדק את כל העדר ולא מצא את הבעל מום, האם כל העדר נשאר אסור, או שהוא מותר. והם נחלקו במחלוקת של ר' מאיר ורבנן כדלהלן.

דתנן שהיה ר"מ אומר: שנאבד בה קבר ואין ידוע היכן מקומו, הנכנס לתוכה טמא. לדעת רבי מאיר לעולם היא בטומאתה עד שיִדָּעַךְ לך היכן הטומאה, ואפילו אם הוא בדק את השדה ולא מצא את הקבר, הנכנס לתוכה טמא. ולדעת חכמים בודק את השדה לעומק עד שמגיע לסלע או לקרקע בתולה (= שלא זזה ממקומה לעולם) שלא יתכן שהקבר נמצא שם, ואם לא מצא כלום אנו תולים שבא עורב ונטלה והשדה טהורה.

ת"ק סובר כר"מ, ורבי יוסי סובר כחכמים.

ר' אסי אמר רבי יוחנן: המקרה שעליו נחלקו, כשבדק חלק מהעדר ומצא בעל מום, האם התמימים מותרים, או שהם אסורים עד שיבדוק את כל העדר. והם נחלקו במחלוקת של רבי ורשב"ג כדלהלן.

דתניא שדה שנאבד בה קבר: אם מצא בה קבר ואין ידוע האם זהו הקבר שנאבד בה. לדעת רבי הנכנס לתוכה שלא במקום הקבר, טהור, שאנו אומרים שזהו הקבר שנאבד בה. ולדעת רשב"ג צריך לבדוק את כל השדה, לפי שיתכן שזהו קבר אחר ועדיין השדה בספק טומאה.

ת"ק סובר כרשב"ג, ורבי יוסי סובר כרבי.

רבי חייא בר אבא ורבי אסי, אמרו שניהם בשם רבי יוחנן שהברייתא מדברת בבהמה בעלת מום שהתערבה בבהמות תמימות. והם נחלקו באיזה מקרה מדברת הברייתא. הגמרא מבארת מדוע כל אמורא לא אמר כחבירו?

ור' אסי מאי טעמא לא אמר כרבי חייא בר אבא? רבי אסי אומר לך - אי אפשר להסביר את הברייתא במקרה שבדק את העדר ולא מצא בעל מום, ולהשוות את זה למקרה של שדה שנאבד בה קבר ולא מצאו אותו. כי בשלמא לגבי טומאה יש לנו הסבר להעלמות הטומאה, שאנו תולים שבא עורב או עכבר ונטלה. אבל לגבי בעל מום אין לנו הסבר להיכן הוא נעלם. ולכן לכו"ע שאר הבהמות אסורות.

ואידך - אימר מום עובר הוה ואיתסי: רבי חייא בר אבא משיב - יש הסבר להעלמות הבעל מום, כי יתכן שהיה זה 'מום עובר' שהתרפא.

ורבי חייא בר אבא מאי טעמא לא אמר כר' אסי? רבי חייא בר אבא אומר לך - אי אפשר להסביר את הברייתא במקרה שבדק חלק מהעדר ומצא בעל מום, כי בכזה מקרה כולם מודים שהבהמות מותרות. משום שבשלמא בשדה שבדק חלקה ומצא בה קבר, עדיין יתכן שיש בה עוד קבר, כי הדרך לקבור בשדה. אבל בקודשים אם הוא מצא בעל מום, אין סיבה לחשוש שיש בעדר עוד בעל מום, כי האם הדרך של בהמות ליפול בהם מום?

ואידך - אגב דמנגחי אהדדי שכיח בהו מומא: רב אסי משיב - בגלל שהבהמות מתגנחות זו עם זו מצוי בהם מומים. ואם כן יש לחשוש שיש עוד בעל מום בעדר.